

سرشناسه:	درگاهی، مهدی، ۱۳۶۰ -
عنوان و نام پدیدآور:	سب و لعن از منظر فقه مذاهب اسلامی / مهدی درگاهی .
مشخصات نشر:	قم : مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۴۳۹ ق. - ۱۳۹۶ .
مشخصات ظاهری:	۴۰۰ ص. : ۲۵×۱۷/۵ س. م.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۳۵۳-۲
وضعیت فهرست نویسی:	فیبا
یادداشت:	کتابنامه: ص. ۳۶۱ - ۴۰۸؛ همچنین به صورت زیرنویس .
موضوع:	سب (فقه)
موضوع:	*Investive (Islamic saints) (Islamic law)
موضوع:	دعا و نفرین (فقه)
موضوع:	(Blessing and cursing (Islamic law
شماره رده:	جامعه المصطفی ﷺ العالمية . مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
شماره افزوده:	Almustafa International University Almustafa International Translation and Publication center
ردیفی انگری:	BP ۱۹۸ / ۶ / س ۲۵۴ ۱۳۹۶
رده ندی دیویی:	۳۹۷/۳۷۹
شماره شناسایی:	۵۰۵۸۱۳۶

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

سب و لعن از منظر فقه مذاهب اسلام .

تألیف: مهدی درگاهی

چاپ دوم: ۱۳۹۷ / ۱ / ۱۴۳۹ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی .

● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۳۵۰۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۳۰۰ نسخه

مراکز پخش

◀ ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نیش کوچه ۱۸:

تلفن: ۰۲۵ ۳۷۸۳۴۰۵ / (داخلی ۱۰۵) +۹۸ ۲۵ ۲۷۸۳۶۱۳۴

◀ ایران، قم، بلوار محمدامین، سه راه سالاریه. تلفن: ۰۲۵ - ۳۲۱۳۳۱۰۶

◀ ایران، قم، مجتمع ناشران، طبقه سوم واحد ۳۰۸. تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۳۴۰۲

<http://buy-pub.miu.ac.ir/>

<http://pub.miu.ac.ir>

📧 https://telegram.me/pub_almostafa

✉ miup@pub.miu.ac.ir

باسپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

● ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
● ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی
● صفحه‌آرایی: علی عبادی فرد

● مدیر انتشارات: مرتضی محمدعلی نژاد شانی
● مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
● ناظر فنی: محمدباقر شکری

سب و لعن از منظر فقه مذاهب اسلامی

مهدی درگاه

مرکز بین المللی
ترجمه و نشر
المصطفی ﷺ

www.ketab.ir

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فراروی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این‌رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و اندیشه‌های ناب و ژرف، بایسته و ضروری است. در جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) می‌باشد.

جرم شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی اقتضای آنست که دانش‌پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های عالی آشنا شوند و این مهم با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، استشراف منه‌آموزی و تربیت سازمان‌یافته به سرانجام خواهد رسید. این فرایند در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گام نخست آن ایجاد پای علمی، اما نه‌چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

بالتکلی مراکز آموزشی در گروه تمام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و پژوهشی و به‌روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه نشاط علمی مراکز آموزش و علمی را در پی دارد.

مرکز بن‌المللی

ترجمه و نشر ال‌علمی (ره)

پیش‌گفتار

پژوهش در زمینه فقه اسلامی، پیشینه‌ای به درازای عمر مذاهب فقه اسلامی دارد. نظر به گسست اصول و روش‌های مساجد فقه در جهان اسلام، شناخت آراء و دیدگاه‌های مذاهب گوناگون فقهی در زمینه فروعات فقهی در قالب پژوهش‌های فقهی با رویکرد فقه مذاهب اسلامی و با نگاهی به آراء و ادله مذاهب مختلف فقهی نیز از دیرباز مورد توجه علمای اسلامی قرار گرفته است.

در پرتو پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی ایران، عرصه‌ای شگرف برای شناخت و شناساندن فقه مذهب جعفری به جهان اسلام، با این عوامل با دیگر اندیشه‌های فقه اسلامی جهت معرفی آموزه‌های اصیل فقه جعفری فراهم گردید. نهادهای علمی و تحقیقاتی، از جمله جامعه المصطفیٰ ص العالمیه، تمام تلاش و همت خود را در جهت استفاده از این ظرفیت عظیم به‌کار گرفته و زمینه‌های لازم برای گسترش و معرفی حقایق فقه جعفری در سطح بین‌الملل و جهان اسلام را فراهم ساخته است.

گروه فقه و اصول پژوهشکده علوم اسلامی پژوهشگاه بین‌المللی المصطفیٰ ص در این راستا و با در نظر گرفتن آراء و دیدگاه‌های دیگر مذاهب فقهی، طرحی را ناظر به «سب و لعن از منظر فقه مذاهب اسلامی» در دستور کار قرار داد تا بر اساس آن، پژوهشی در متون فقهی و روایی صورت گیرد و با استناد به این متون، که از منابع معتبر و اصیل مذاهب فقه اسلامی شمرده می‌شود، مواضع فقه اسلامی پیرامون مسئله سب و لعن مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد.

ضرورت این پژوهش، با مشاهده برخی رفتارهای پیروان مذاهب و نحله‌های گوناگون

کلامی و فقهی در تعامل با یکدیگر آشکار می‌شود؛ به ویژه که گاه با نوعی تعصب و جانبداری کورکورانه همراه بوده و برگرفته از دیدگاه برخی اندیشوران حوزه فقه اسلامی می‌باشد. چنانچه این که کوتاهی در تفسیر درست از مفهوم سب و لعن و تفکیک آن دو و تبیین حکم هر کدام، علاوه بر آن که منجر به ایجاد کدورت بین پیروان مذاهب فقهی است، باعث شده تا عده‌ای از نواندیشان فقه اسلامی، حتی با حسن نیت، لعن و ناسزا را عملی ممنوع انگارند یا استناد به ادله حرمت سب، لعن را نیز به آن ضمیمه کنند، تا جایی که معتقدند لعن‌های بیان شده در قرآن مجید، نمی‌تواند دلیلی برای جواز لعن غیر خداوند بر صاحبان اوصاف گروهی نامیده در قرآن باشد. گروهی دیگر، جواز لعن با همان الفاظ قرآنی به صورت کلی عام پذیرفته‌اند و مصداق مشروعیت لعن را عناوینی کلی همچون کفار، مشرکان و منافقان مطرح کردند؛ بدان آنکه جواز لعن با نام و نشان خاص نسبت به فردی معین را پذیرند اینان فهم خود از گاه‌های فقهی را از نظر غالب فقهای اسلامی معرفی کرده، حتی به سلف صالح نسبت می‌دهند؛ تا جایی که با آن اهل بیت علیهم‌السلام و مذهب جعفری را به سب و لعن یاران خدوم پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم متهم می‌کنند و این را از بزرگ‌ترین شعائر و نشانه‌های تشیع و فقه جعفری پنداشتند!

این عنوان پس از تصویب در پژوهشکده علوم اسلام، مورد توجه شورای علمی پژوهشگاه المصطفی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم قرار گرفت و تحقیق در این موضوع به فاضل ارجمند و پژوهشگر گروه فقه و اصول «حجت الاسلام والمسلمین حاج شیخ مهدی درگاهی» سپرده شد.

اثر حاضر در صدد ارائه تصویری روشن از مفهوم سب و لعن در گزاره‌های اسلامی و دیدگاه و نظریه فقهای مذاهب اسلامی در اعصار مختلف پیرامون سب و لعن است. ایشان ضمن تبیین ابعاد اخلاقی، اجتماعی و سیاسی موضوع سب و لعن و همچنین ناوی تاریخی درباره کشف بنیان‌گذاران سب و شتم در کنار لعن با نام و نشان در جامعه اسلامی، در دو بخش دیگر، جداگانه، سب و لعن در فقه مذاهب اسلامی را مورد مطالعه و تحلیل فقهی قرار داده است. نخست، حکم اصل سب و دیدگاه فقهای اسلامی درباره آن مطرح شده و با

بررسی منابع فقهی، حکم سب از منظر مذاهب اسلامی تبیین گشته و مواردی که در کلمات علما به عنوان استثنائات سب در فقه اسلامی مورد تأکید قرار گرفته، تحلیل و بررسی شده است. در انتهای این بخش، مجازات سب‌کننده به خداوند، پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله، سایر انبیا، اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام و مسلمانان از منظر فقه اسلامی مورد بحث و پژوهش قرار گرفته است. در بخش اخیر، دیدگاه‌های علمای اسلامی درباره لعن، مطالعه شد و حکم آن در منابع مشترک فقهی در سب و لعن به اسلامی بررسی گردید. در انتها، حکم لعن بر اشخاص مورد احترام نزد مسلمین در پرتو حفظ نظام اسلام و جامعه مسلمین از منظر فقه مذهب جعفری تبیین شده است.

پژوهشکده علوم اسلامی ضمن تقدیر از تلاش ایشان در تدوین این اثر، برای معرفی و شناساندن فقه اسلامی در سطح بین‌المللی و آشنایی فرهیختگان و دانش پژوهان عرصه فقه مذاهب، از عنایت ریاست محترم پرتوگاه المصطفی صلی الله علیه و آله حجت الاسلام و المسلمین آقای دکتر حسین متقی، و نظارت مدیر محترم پرتوگاه المصطفی صلی الله علیه و آله حجت الاسلام و المسلمین آقای دکتر محسن ملک افضلی و نیز از همکاری بخش‌های مختلف جامعه المصطفی صلی الله علیه و آله که امکان چاپ و نشر این پژوهش را در قالب کتاب فراهم کرده‌اند، تشکر و قدردانی می‌شود.

پژوهشکده علوم اسلامی

پژوهشگاه بین‌المللی الهی صلی الله علیه و آله

فهرست

۱۵	مقدمه
		بخش اول: کلیات و مفاهیم
۲۱	۱. مفاهیم
۲۱	گفتار اول: مفهوم لعن و تمایز آن با واژگانی همگون در فرهنگ اسلامی
۲۱	مبحث اول: لعن در لغت
۲۲	مبحث دوم: لعن در اصطلاح قرآنی
۲۶	مبحث سوم: واژگان همگون با لعن در لغت و تمایزات آن
۲۶	الف) تبری (برائت)
۲۸	ب) رجم
۳۰	ج) ویل
۳۱	د) بُعد
۳۲	ه) بَهل
۳۳	و) غَضَب
۳۴	ز) سَخَط
۳۶	ح) حَسَأُ
۳۷	ط) سُحِق
۳۸	جمع‌بندی
		گفتار دوم: مفهوم سب در فرهنگ اسلامی
۴۲	گفتار سوم: مفهوم حکم در فرهنگ اسلامی
۴۶	گفتار چهارم: مفهوم فقه و مذاهب در فرهنگ اسلامی
۴۶	مبحث اول: مفهوم فقه
۴۸	مبحث دوم: مفهوم مذاهب

- گفتار دوم: مصادیق غیر مشترک جواز سب در فقه مذهب جعفری و سایر مذاهب اسلامی..... ۱۱۱
- مبحث اول: غیر متأثر از سب..... ۱۱۱
- مبحث دوم: جرح راویان و شهود..... ۱۱۳
- مبحث سوم: تعریف و شناساندن با القاب زشت..... ۱۱۴
- ۳ مجازات، باب (سب‌کننده)..... ۱۱۷
- گفتار سوم: سب الله..... ۱۱۷
- مبحث اول: در منظر فقه مذهب جعفری..... ۱۱۷
- مبحث دوم: در منظر سایر مذاهب اسلامی..... ۱۱۹
- سب الله از دیدگاه فقه حنفی..... ۱۱۹
- سب الله در منظر فقه مالکی..... ۱۱۹
- سب الله در منظر فقه شافعی..... ۱۲۰
- سب الله در منظر فقه حنبلی..... ۱۲۲
- گفتار دوم: سب النبی ﷺ..... ۱۲۳
- مبحث اول: در منظر فقه جعفری..... ۱۲۳
- مبحث دوم: از دیدگاه دیگر مذاهب اسلامی..... ۱۳۱
- محور اول: حکم سب النبی ﷺ از مسلمانان..... ۱۳۱
- مسئله اول: در اصل مجازات سب النبی ﷺ..... ۱۳۱
- مسئله دوم: مجازات سب النبی ﷺ به دلیل حد یا کفر و ارتداد..... ۱۳۳
- مسئله سوم: قبول توبه سب النبی ﷺ و تأثیر آن بر مجازات..... ۱۳۶
- مسئله چهارم: توبه دادن یا استتابه سب النبی ﷺ پیش از اجرای حکم..... ۱۴۳
- محور دوم: در حکم سب النبی ﷺ از اهل ذمه..... ۱۴۴
- مسئله اول: در اصل مجازات سب النبی ﷺ..... ۱۴۴
- مسئله دوم: مجازات سب النبی ﷺ از باب حد یا نقض عهد..... ۱۴۶
- مسئله سوم: قبول توبه سب النبی ﷺ و تأثیر آن بر مجازات او..... ۱۴۶
- مسئله چهارم: لزوم توبه دادن ذمی پیش از اجرای حکم..... ۱۴۸
- گفتار سوم: سب انبیاء الهی ﷺ..... ۱۵۰
- مبحث اول: در منظر فقه جعفری..... ۱۵۰
- مبحث دوم: در منظر فقه سایر مذاهب اسلامی..... ۱۵۲
- گفتار چهارم: سب اهل بیت عصمت و طهارت ﷺ..... ۱۵۴

- ۱۵۴..... مبحث اول: از دیدگاه مذهب جعفری.....
- ۱۶۳..... مبحث دوم: از دیدگاه دیگر مذاهب اسلامی.....
- ۱۶۴..... ۱. نقل ام سلمه (رضی الله عنها) از پیامبر اعظم ﷺ.....
- ۱۶۴..... الف) گزارش عبدالله جدلی از ام سلمه.....
- ۱۶۷..... ب) نقل قیس بن حازم از ام سلمه (رضی الله عنها).....
- ۱۶۷..... ۲. نقل عبدالله بن عباس از پیامبر اعظم ﷺ.....
- ۱۶۸..... ۳. نقل از حسین بن علی رضی الله عنه از پیامبر اعظم ﷺ.....
- ۱۷۰..... گفتار بنی سب و لعن مسلمان.....
- ۱۷۰..... مبحث اول: سب و لعن مسلمان از دیدگاه مذهب جعفری.....
- ۱۷۱..... مبحث دوم: سب و لعن مسلمان از دیدگاه دیگر مذاهب اسلامی.....
- بخش سوم: لعن در فقه مذاهب اسلامی

- ۱۸۵..... ۱. حکم لعن از دیدگاه علمای اندیشوران فقه مذاهب اسلامی.....
- ۱۸۵..... گفتار اول: فقهای مذهب جعفری.....
- ۱۸۸..... گفتار دوم: فقهای دیگر مذاهب فقه اسلامی.....
- ۱۹۵..... ۲. واکاوی حکم لعن در منابع مشترک فقه اسلامی.....
- ۱۹۵..... گفتار اول: لعن در قرآن و بررسی دلالتی آیات.....
- ۱۹۶..... مبحث اول: لعن کنندگان در قرآن.....
- ۱۹۶..... ۱. خداوند سبحان.....
- ۱۹۶..... الف) آیات مشتمل بر واژه لعن و مشتقات آن.....
- ۱۹۷..... ب) آیات مشتمل بر واژگان همگون و قریب المعنا با لعن.....
- ۲۰۱..... ج) آیات مرتبط با لعن و نفرین.....
- ۲۰۶..... ۲. غیر خداوند.....
- ۲۰۶..... الف) حضرت داوود علیہ السلام و عیسی علیہ السلام و نوح.....
- ۲۰۷..... ب) پیامبر اعظم ﷺ و بستگان او.....
- ۲۰۸..... ج) فرشتگان و مردم.....
- ۲۰۸..... د) لاعنون.....
- ۲۰۹..... ه) زوج در لعان.....
- ۲۰۹..... و) مؤذن (ندا دهنده).....

- ۲۱۰..... (ز) اشهاد (گواهان)
- ۲۱۲..... (ح) دوزخیان
- ۲۱۷..... مبحث دوم: لعن شدگان در قرآن
- ۲۱۸..... ۱. اشخاص لعن شده و مفاد آیات حاوی آن
- ۲۱۸..... الف) ابلیس
- ۲۱۹..... ب) ابولهب
- ۲۲۰..... ۲. گروه‌ها و عناوین لعن شده و مفاد دلالتی آیات حاوی هر یک از آنها
- ۲۲۰..... الف) بیع کویار
- ۲۲۵..... ب) ظلمان، متمکان
- ۲۳۰..... ج) تهمت زنی‌گرا به زنان مؤمن
- ۲۳۲..... د) آزار دهندگان خدا رسول ﷺ
- ۲۳۴..... ه) قاتل عمدی مؤمن
- ۲۳۵..... و) پیمان شکنان، فساد کنندگان در زمین و قاطعان حم
- ۲۳۷..... ز) کتمان کنندگان حقایق دینی
- ۲۳۸..... ح) کافران
- ۲۴۱..... ط) مشرکان
- ۲۴۲..... ی) منافقان
- ۲۴۵..... ک) کم‌فروشان
- ۲۴۶..... ل) سبک شمارندگان نماز و ریاکنندگان در نماز
- ۲۴۶..... م) عیب‌جویان و توهین‌کنندگان
- ۲۴۷..... ۳. اقوام لعن شده و مفاد دلالتی آیات حاوی هر یک از آنها
- ۲۴۷..... الف) قوم عاد
- ۲۴۸..... ب) قوم ثمود
- ۲۴۸..... ج) قوم مدین
- ۲۴۸..... د) قوم فرعون
- ۲۵۰..... ه) اصحاب سبت
- ۲۵۱..... و) شجره ملعونه
- ۲۵۸..... ز) اصحاب اخدود
- ۲۵۸..... جمع‌بندی نهایی از آیات حاوی ملعونان در قرآن

۲۶۳	گفتار دوم: لعن در سنت نبوی ﷺ، اعتبار و مفاد آن در تبیین حکم لعن
۲۶۴	مبحث اول: گزارش های حاوی لعن و نفرین پیامبر اعظم ﷺ درباره دیگران
۲۶۴	الف) لعن صاحبان صفت و عنوان خاص توسط رسول خدا ﷺ
۲۶۵	۱. عناوین گزارش شده با تصریح به صحت سند
۲۷۱	۲. عناوین گزارش شده بدون تصریح به صحت سند
۲۸۸	ب) لعن قبایل خاص و معین توسط رسول خدا ﷺ
۲۸۹	ج) لعن افراد معین توسط رسول خدا ﷺ
۲۸۹	الف) لعن امیر ﷺ بر افراد مشخص و معین، بدون ذکر نام و نشان در مجامع روایی
۲۹۱	ب) لعن امیر ﷺ بر افراد مشخص و معین با ذکر نام و نشان در مجامع روایی
۳۰۳	مبحث سوم: گزارش های منع از لعن در سنت رسول خدا ﷺ و وجه جمع آن
۳۰۷	مبحث سوم: جمع بندی نهایی از حکم لعن در سنت نبوی ﷺ
۳۱۱	خاتمه
۳۲۳	نمایه
۳۶۳	کتابنامه

به مذهب جعفری در تقابل با دیگر مذاهب اهل سنت نیست، بلکه بین مذاهب اهل سنت نیز سب و لعن و تکفیر بزرگان مذاهب دیگر نیز رواج داشته است. اهانت و سب و حتی لعن ابوحنیفه توسط بخاری و برخی طلایه داران اهل حدیث در کتب فقهی و تاریخی، شاهد این مطلب است و بر هیچ یک از تتبع کنندگان پوشیده نخواهد بود.

کوتاهی در تفسیر درست از مفهوم سب و لعن و همچنین تفکیک آن دو با توجه به گرایشها و آموزه‌های اسلامی، و تمایز حکم آنها، که می‌باید توسط اندیشوران حوزه فقه صورت گیرد، سب و لعن را در مرتبه‌ای که در بین پیروان مذاهب فقهی شد؛ تا جایی که برخی با ناآگاهی از مبانی و تحولات آن یکی را به نقد فتاوی فقهی طرف مقابل پرداختند. عدم تفکیک و تمایز مفهومی سب و لعن، باعث شد که عده‌ای از اندیشوران فقه اسلامی با حسن نیت، لعن و ناسزا را عملی ممنوع انکارند تا جایی که برخی گروه‌های تکفیری با استناد به ادله حرمت سب، لعن را نیز به آن ضمیمه کردند و به پرداختن برخی گزارش‌های روایی از پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله که در منابع روایی آنان وجود دارد، نظر شیخ مقدس اسلام را در هر دو حرام معرفی کردند؛ تا حدی که برخی معتقدند این لعن در قیاس مجید، نمی‌تواند دلیلی برای جواز لعن غیر خداوند بر صاحبان اوصاف و گروه‌های مذکور در قرآن باشد.

گروهی دیگر، جواز لعن با همان الفاظ قرآنی را به صورت کلی و عام پذیرفته‌اند و مصادیق مشروعیت لعن را عناوینی کلی همچون کفار، مشرکان و منافقان مطرح کردند بدون آن که جواز لعن با نام و نشان خاص درباره فردی معین را بپذیرند. از این رو، برخی منافقان مدینه را که از صحابه پیامبر صلی الله علیه و آله بودند، با نام و نشان مشروع ندانستند و پیروان اهل بیت علیهم السلام و مذهب جعفری را به سب و لعن صحابه پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله متهم کردند و این را از نزدیکترین شعائر و نشانه‌های تشیع و فقه جعفری پنداشتند!!

پس از ظهور زمینه‌های اشتراک مفهومی سب و لعن و همچنین تردید در حکم جواز اصل لعن توسط برخی علمای مذاهب اسلامی، بسیاری به دفاع از حکم جواز لعن در اسلام و نقد افکار اعتقادی نادرست درباره عدالت تمام صحابه پیامبر صلی الله علیه و آله پرداختند و این رویه،

تاکنون نیز با بیان و قلم‌های دیگر از پیروان مکتب جعفری و دیگر مذاهب در لابه‌لای برخی کتب کلامی ادامه دارد. منتها در این آثار، بُعد فقهی و جوانب مختلف آن، ارزیابی و ارزشیابی نشده است. هرچند در لابه‌لای کلمات فقهای جهان اسلام، مطالبی مطرح گردیده است، تاکنون کتابی مابین، یکپارچه و مستقل و با رویکرد فقه مذاهب اسلامی نگاشته نشده است.

بدون تردید سب به معنای دشنام، در فقه مذهب جعفری همچون دیگر مذاهب اسلامی جایی ندارد و باید در این تحقیق، با تتبع در آرای فقهای اسلامی، به تفکیک مذاهب فقهی، حرام دانستن دشنام، سب و شتم به مؤمنان و مسلمانان با ارائه کلمات و ادله آنان به نمایش گزارده شود. اما سؤال اینجاست که اگر در فرضی که خوار و ذلیل کردن بدعت‌گذار، مثلاً تنها مُنحصر به سب و شتم و دشنام دادن به او باشد تا جامعه اسلامی از عقاید مُنحرف او در امان بماند، نظر فقه اسلامی بر این گونه مصادیق چگونه است؟ آیا مذاهب مختلف فقه اسلامی در این زمینه مطالبی دارند؟ آیا حفظ و ضرورت نظام اسلام و جامعه مسلمان برای آنان فرضی فوق‌العاده و استثنائی تلقی می‌شود تا حکم سب و دشنام دادن در این فرض با فروض عادی تفاوت یابد. بنابر پاره‌ای گزارش‌های رسیده از امام جعفر بن محمد علیه السلام با تغییر عنوان اولی به ثانوی، که همان حفظ و ضرورت نظام اسلام است، حکم مسئله متفاوت است؛ دشنام دادن با عنوان اولی، حرام است، و در فرض ثانوی، جایز است؛ حتی بنابر اهمیت موضوع، واجب خواهد بود. این مطلب در فقه مذاهب چهارگانه اهل سنت نیز به صورت استثناء از حکم حرمت سب مطرح شده است.

یا لعن بر بزرگان و اشخاص مورد احترام در مذاهب اسلامی، چنانچه موجب کُتورت بین مسلمانان شود و انگیزه تفرقه امت اسلامی توسط برخی اجانب و دورافتادگان است. لعن الهی را فراهم سازد، به حکم ثانوی، که حکمی شرعی واقعی است، جایز نیست. گزارش‌های رسیده از اهل بیت علیهم السلام بر این مطلب دلالت دارد و پیروان خاص آنان، به این مطلب توجه داشته‌اند؛ چنان‌که از یکی از نواب اربعه امام مهدی علیه السلام رسیده است؛ لعن بر معاویه در برهه‌ای از زمان ممنوع گردید. این حکم نه از باب حکم حکومتی از سوی حاکم منصوب به نصب

خاص است، بلکه حکم ثانوی و واقعی مسئله است که در فقه جعفری پشتوانه دارد. خلاصه آن که تمایز مفهومی و مصداقی سب و لعن و تفاوت حکم هریک از دیگری و همچنین توجه به اختلاف مبانی و تحلیل مطالب از جوانب مختلف فقهی و فروض گوناگون بحث، اهمیت بسزایی دارد و تاکنون تحقیقی با این نگرش در تبیین سب و لعن از منظر فقه مذاهب اسلامی وجود ندارد. بنابراین، ارائه تحقیقی جامع در خصوص آرا و دیدگاه‌های اندیشوران مذاهب اسلامی در لعن و سب با تفکیک جوانب مسئله و فروض مختلف و تمییز حکم اصلی و ثانوی لعن و سب از یکدیگر و تبیین آن و ارائه احکام لعنت‌کننده و دشنام دهنده (لاعن و سب) با توجه به منابع فقهی، ضروری است.

این تحقیق با روش بردن‌رئس فی تحلیل و با روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای به بررسی آرای فقهی دانشمندان مذاهب فقه اسلامی و ادله آن می‌پردازد، و به دلیل استناد به کلمات و عبارات فقهای مذاهب فقهی و ارباب شرح و تعدیل، و اهمیت مطالب آنان، متن مورد استناد به همراه آدرس در پاورقی ذکر می‌شود و بنا ساخت بهتر اندیشمندان حوزه فقه در این مسئله و آگاهی از نظرات دیگر مذاهب می‌انجامد و این امر، موجب تقریب فقهی آرای مذاهب در این مسئله، و وحدت بیش از پیش امت مسلمانان خواهد بود.

شایسته است از همکاران خود در پژوهشکده علوم اسلامی پژوهشگاه المصطفی (علیه السلام)، به ویژه ریاست محترم پژوهشکده «حجت الاسلام دکتر عزالدین رضازاد» و مدیر گروه فقه و اصول «حجت الاسلام دکتر محسن ملک افضلی اردکانی» که نظارت بر این اثر و مه‌احل نشر آن را بر عهده داشتند، تشکر و قدردانی کنم. امید است این متاع قلیل، مورد رضایت حضرت بقية الله الاعظم (علیه السلام) قرار گیرد و موجبات تقریب مذاهب اسلامی را فراهم کند، و به استکان حوزوی و دانشگاهی، به خصوص دانش پژوهان عرصه فقه مذاهب اسلامی از آن بهره‌مند شوند.

والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

اول ذی الحجة الحرام سال یکهزار و چهارصد و سی و هشت

مهدی درگاهی